

čene vrste), vendar jo pošiljajo na trg pod različnimi imeni. Pri izbiri odloča psihološki dejavnik (učinek EP) ali izkušnja z delovno organizacijo oziroma različnimi organizacijami širšega območja.

Jezikovna raven besedil ima pri tem več vlog: jasno, razumljivo in natančno posredovana informacija je prepričljivejša; brezhibno in na prvi pogled visoko kultivirano besedilo lahko učinkuje tudi samo po sebi. Slovenske farmacevtske tovarne se pomembnosti jezikovne ravni že dolgo zavedajo in skušajo v okviru obstoječih navad skrbeti za primerna besedila.

Podobno velja tudi za druge izdelke; pri poimenovanju izdelkov (npr. detergentov, živil ipd.) bi morali paziti, da z imenom izdelka ne bi načenjali jezikovne substance jugoslovanskih jezikov (razen *vočnih* poleg *sadnih* slaščic, *šlagpjene* in *šlagkreme* strašijo po naših samostrežnih policah še (sicer dobre) *vočne štrudle* in podobno.

Ekonomska propaganda je namenjena najširšemu krogu potrošnikov, z različno izobrazbeno stopnjo in temu primerno jezikovno pa tudi kulturno zavestjo in znanjem, zato je vsaka omenjena in podobna jezikovna posebnost za oblikovanje okusa množic in za širšo vzgojo izredno pomembna. Žal se besedila vse prepogosto približujejo neki zamišljeni podobi povprečnega Slovenca in stereotipu njegovega čustvovanja, ki je seveda odvisen od aktualnega (uspešnega) udejstvovanja: na TV so po porazu Mateja Parlova umaknili reklamo za Attaché, ne glede na njegove prejšnje dosežke. V naspirtju s strokovno propagando je zanje pogosto značilen napihnjeni stil cenene ponudbe.

Ker se naša industrija zaveda eksotičnega učinka tujih imen na potrošnika, vajenega kupovati na tujem, s tem opravičuje poimenovanje premnogh lastnih izdelkov (ne licenc) s tujimi imeni. Na prvem mestu pri tem je kozmetična industrija z izdelki, kakor so duet, amai, samantha international in druga.

Razumljivo je, da takšna praksa potrjuje neustrezne kulturne navade potrošnika in ne vzgaja. Ključ za kulturno in vsestransko učinkovito propagandno dejavnost je v razmerju: originalna proizvodnja (iskanje lastne kvalitete) — gospodarstvenik — potrošnik. Cela vrsta večjih industrij na Slovenskem ima že lastne razvojno-raziskovalne oddelke ter raziskavo tržišča. Poleg iznajdljivosti glede izdelkov je pri iskanju najuspešnejših ekonomsko propagandnih rešitev pomembna v gospodarstvu tudi splošna kultura in ne nazadnje jezikovna in narodna zavest.

Breda Pogorelec
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Literarnozgodovinski problemi, gradivo, komentarji

IZ PESNIKOVE ZAPUŠČINE IN DELAVNICE

Avtentična razlaga nekaterih pesmi iz »Samogovorov«

V zapuščini med drugim naletimo na list, na katerem je Župančič v prvi polovici leta 1909 pojasnil miselno jedro nekaterih pesmi iz svoje najbolj zrele in najtežje zbirke. Gre za sorazmerno redek primer, ko umetnik sam daje avtentično razlago za nekatera najgloblja in najbolj zamotana mesta v svojem opusu. Zapis sta — vsaj v njegovih prvih dveh odstavkih — sprožila neinteligentna in krivična Lenardova kritika zbirke ter pomanjkljiva Prijateljeva interpretacija nekaterih njenih pesmi v govoru ob pesnikovi 30-letnici. Župančič v zapisu zaporedoma pojasnjuje idejo pesmi PREBUJENJE, VEČERNA VIZIJA, SFINGA in DUMA, posebno dragoceni sta osvetlitvi prve in zadnje navedene pesmi:

Moda? Mogoče. A če bi kritik vedel, da sem celo leto mislil na samomor?

»Dvigni srce« — sploh cela pesem, ni enostaven poziv »na boj z uma svetlim mečem«, nego kaže sprostitev individua v celokupnost, etično povzdigo individualnosti, ki je stopila v službo ali stik z družbo; premagajo egoizma.

Kajti — v ideji, v sanjah si svoj, si sam, in čim bolj zase, tem krepkejši; v delu pa si brez družbe nič, voda, ki se gubi v globel.

»Pravičnik« — ah, da, »pravičnik«. Odrešenje zanj ni bilo potrebno, nego izgubljeno.

»Sfinga« ni smrt; nego »Sfinga« je v dogmi utelešena skrivnostnost, za katero pa ni skrivnosti. Dogma v najširšem pomenu: religiozna, znanstvena. Resnica je, a ti moraš priti do nje, nihče drug ti je ne prinese na pladnju.

V »Dumi« je ogrodje to: domovinsko ljubezen in pojem narodnosti prenesti iz romantičnega ljubimkanja z vnajstmi preko realističnega ali racionalnega kozmopolitizma na podlago socialno-etičnega naziranja. Zato je glas, ki slavi romantično lepoto domovine, ženski glas; glas kozmopolita moški — in zadnji glas, glas tvoj, glas duše.

Epigram »Hlapec Jernej in njegova pravica«

V opombah k Zbranemu delu IV, 342 sem še menil, da gre v tem epigramu za pesnikovo oznako 11. in 12. poglavja Cankarjeve novele, ki je izšla oktobra 1907. Toda pravilna razlaga je drugačna, do nje so me privedla predvsem Župančičeva pisma Antonu Dermoti, uredniku »Naših zapiskov«; v Železnikih jih je bil otel pogube prof. Koblar in mi jih rade volje dal v uporabo.

Iz pisem z dne 28. februarja, 3. marca in najbrž iz junija 1909 sem namreč razbral, da epigram meri na Janeza Ev. Kreka, ki se je tedaj pri nas najbolj zavzeto prizadeval za starostno zavarovanje kmetov in tudi vodil v dunajskem parlamentu ustrezní odsek, toda ko so kmetje na svojem shodu v Ljubljani ta zakonski predlog odklonili, je, upošteva je njihovo voljo, tudi sam izstopil iz parlamentarnega odseka; iz pisem sem tudi razbral, da je pesnik Kreka kljub temu koraku zaradi njegove inteligence in poštenja še vedno cenil ter je zato tudi v epigramu hotel ostati do njega takten: Dermoti v pismih natanko sporoča svoje popravke v besedilu epigrama in ga prosi, naj vestno objavi zadnjo varianto.

Dne 31. januarja 1909 je bil v Ljubljani stanovski shod kmetov iz širše ljubljanske okolice in njihovih zastopnikov iz ostale Slovenije. Kmetje so se namreč morali najprej sami izjaviti o predlogu, ki ga je bila pripravila vlada in ga dala poslancem v študij. Toda zbrani kmetje so večinoma hrupno trdili, da bi bilo zavarovanje zanje zvezano s prehudimi prispevki, in so ga zato kratkovidno zavrnili. Krek se je po takšni odločitvi disciplinirano, a nespametno uklonil volji večine, dasi je kmetom pred shodom v člankih v »Domoljubu« zavarovanje dosledno priporočal in dasi se je zavzemal zanj še tudi po shodu, ko je spomladi v samozaložbi objavi brošuro »Starostno zavarovanje kmečkega ljudstva«.

Dermota je epigram objavil natanko tako, kakor je želel avtor v zadnjem navedenem pismu, v septembrski številki »Naših zapiskov« 1909:

*Pravdo je pisal sodnik pravično hlapcu Jerneju —
»Kdo je nad nami gospod!« vpije štibalarški rod.
Pa je gorjačarjem dal, da so mu raztrgali pismo —
žal mi je zate, Jernej, tebe, sodnik, mi je žal.*

S »sodnikom« Župančič misli na sociologa in drž. poslanca Kreka, s »pravdo« in »pismom« meri na njegovo prizadevanje za starostno zavarovanje malega kmeta in kmečkega delavca, z vzdevkoma »štibalarji« in »gorjačarji« ter z glagolom »vpiti« in »raztrgati« kaže na ljubljanske zborovalce, verjetno predvsem večje kmete, ter na njihovo objestno in omejeno obnašanje, v zadnjem heksametru pa obžaluje nadaljnjo socialno nezaščitenost revnih kmečkih garačev, a tudi Krekovo klavno uklonitev volji zaslepljene množice.

Tudi Avgustu Žigonu je pesnik, čeprav nekaj let kasneje, jeseni 1914, v ljubljanski študijski knjižnici na Poljanah pojasnil ozadje našega epigrama z naslednjo kratko izjavo: »Kreka so enkrat ugnali kmetje, da je potem opustil starostno zavarovanje. Kreka mi je žal; sem ga še spoštoval takrat.«

V mislih na Kreka je Župančič očitno zasnoval tudi MAKSIMO, ki jo je Dermota objavil v oktobrski številki »Naših zapiskov«:

*Z gentlemanom po gentlemano,
a z gorjačarjem po gorjansko.*

V pismu Dermoti z dne 28. februarja piše namreč pesnik o Kreku: »In jaz ga imam res za gentlemana; z gorjačo vsaj ni še nastopil, in tudi nam ni treba z gorjačo nadenj.« V naslednjem pismu z dne 3. marca pa dvovrstičnico že pošilja uredniku v objavo.

Pesnik je načrtoval ilustrirano knjižno izdajo »Jerale«

Znano je, da je Župančič četrto stoletja, od 1902 do 1927, snoval filozofsko satirični ep, a iz različnih vzrokov napisal le štiri speve. V njih obravnava nasprotje med tedanjim umetnikom in meščansko družbo, se skuša dokopati do bistva umetniškega ustvarjanja in preusmerja slovenskega človeka iz pasivne vdanosti v vedro aktivnost. Manj znano pa je, da je tako rekoč vse življenje mislil na JERALO kot na vsebinsko zaokroženo in likovno ilustrirano knjigo.

Že 1903. leta se je z založnikom Schwentnerjem pogodil za rokopis celotnega epa, ki naj bi obsegal najmanj pet tiskovnih pol. (Schwentnerjevo pismo Župančiču 18. marca 1908) Ilustriranje knjige je sprva nameraval prepustiti slikarju Tratniku, nato se je, najbrž na prigovarjanje Vladimírja Levstika, odločil za Smrekarja. (Levstik Župančiču 21. novembra 1907) Ko je založnik od pesnika prejel rokopis prvega »poglavja« epa, ki je obsegal kar celo polo, ga je že sklenil izročiti Smrekarju. (Schwentner Župančiču 14. marca 1908) Toda pesnik je JERALO le počasi oblikoval: »Ljubljanski zvon« je prinesel 1908. leta drugo poglavje, 1911. prvo, 1915. »intermezzo« in šele 1927. tretje poglavje. Ep je ostal, kakor še več drugih Župančičevih zamisli (zbirka epigramov in satir, slikanica ABECEDA s Šantlovimi podobami, knjiga MED OSTRNICAMI, zbirka priložnostnih pesmi in še kaj), nedokončan in neuresničen. Tako je v večni revščini živeči Smrekar pesnika še v voščilnem pismu za njegovo 60-letnico 23. januarja 1938 zaman spraševal: »Kaj pa dela gospod Jerala, kje tiči? Teško ga že čakam — ali se bo kdaj oglasil pri meni, kot sva se bila zmenila?...«

Škoda za slovensko književnost, da je JERALA vsebinsko ostal torzo; škoda pa tudi, da ni prišlo do ustrezne upodobitve. Smrekarjeva podoba bi se najbrž ujela s pesnikovo besedo in jo, vsaj v satiričnih partijah, imenitno dopolnila.

Sporne rime pri tenkoslušnem poetu

Jezikoslovec dr. Anton Breznik je v izvestju šentviške gimnazije za leto 1911/12 objavil razpravo »Izreka v poeziji«, v njej obžaluje, da so uredniki naših revij pri verzih opustili diakritična znamenja in tako pripomogli h glasovno slabim rimam mlajših pesnikov. »Pesmi s takim stikom, kakor je npr. v Župančičevi O INDIJI KOROMANDIJI, ne sodijo v šolsko berilo:

Tja v Indijo, tja v Koromandijo
pa dedek naš lani odšel je!
,Otroci, le pridno ubogajte!
Ko vrnem se — to bo veselje!«

Breznik tu misli bolj na razliko v e-jih kot v l-ih, na razliko med polglasnim in dolgo poudarjenim e, čeprav nasprotuje tudi elkanju. Pesem je bila ponatisnjena v 4. izdaji Sket — Westrove Slovenske čitanke za I. razred srednjih šol.

Ker je slavist, šolnik in planinec Josip Wester tedaj pripravljaval 5. izdajo tega učbenika, se je v pismu z dne 11. novembra 1912 obrnil na pesnika z vprašanjem, ali hoče v nave-

deni kritiki kaj spremeniti. »Vaša stvar je, če hočete kaj predrugačiti, mi izdajateljji šolskih knjig vendar ne smemo sami popravljati; vsaj jaz si nočem tega očitka nauptiti.« Vse kaže, da pesnik ni ustregel opozorilu jezikoslovca oziroma predlogu šolnika, ker je navedeno mesto ostalo nespremenjeno tudi v Delih Otona Župančiča II iz 1936, kjer je avtor nazadnje redigiral omenjeno pesem.

Le-ta je bila prvič objavljena zelo zgodaj, že leta 1898 v »Vrtcu«. Podoben »kakofoničen« primer imamo v dvojni rimi iz pesnitve Z VLAKOM, prvič priobčene v »Slovanu« 1904:

Tam zemlja je naša zakipela,
zahrepenela, v nebo je hotela,
v višino pognala se kot val,
a v naletu pod zvezdami val je obstal —

Tudi tu avtor kasneje ni nič spreminjal.

Zdi se, da v prvem našem primeru kot Belokranjec ni čutil razlike med e-jema, prav tako pa v obeh primerih kot Belokranjec, vsaj v času nastanka obeh pesmi, ni različno izgovarjal obeh l-ov. Problem elkanja se mu je po vsej priliki z vso določnostjo in ostrino postavil šele, ko je bil dve sezoni kritik in dramaturg deželnega gledališča v Ljubljani, tako da je v oktobru 1912 v javnem predavanju nastopil proti njemu.

Zakaj torej tedaj, ko se je dobro zavedal glasovnih razlik v navedenih rimah, le-teh ni hotel spremeniti? Morda vanje ni hotel posegati, da ne bi s popravkom kako drugače prizadel verza, morda je bil tudi preponosen, da bi se uklanjal drugim? Vsekakor ta mesta bralca, posebno pa recitatorja danes postavljajo v nelahek in neprijeten položaj.

Ozadje dveh Župančičevih in Cankarjevega besedila iz prve vojne

Kakor je razvidno iz štirih pisem Frana Albrehta Župančiču z Dunaja v Ljubljano od 8. novembra 1916 do 7. marca 1917, ohranjenih v pesnikovi zapuščini, je Albreht snoval »Slovenski begunski koledar«. To naj bi bila kulturno socialna akcija, namenjena beguncem z Goriškega: pri koledarju naj bi z brezplačnimi prispevki sodelovali vsi slovenski literati, Albreht je želel pritegniti predvsem Župančiča in Cankarja. Pesnik je Albrehtu že pred 5. decembrom 1916 poslal za takšno poljudno publikacijo morda res nekoliko previsoko in prezahtevno pesem GORIŠKIM IZGNANCIEM; ki pa so jo finan-serji koledarja, goriški deželni zbor oziroma deželni glavar dr. Faidutti, z drugimi najboljšimi, a zanje »neprimernimi« prispevki izločili iz rokopisnega gradiva, že pripravljene-ga za tisk. Tako je bila pesem prvič objavljena v februarški številki »Ljubljanskega zvona« 1917 z naslednjim avtorjevim pojasnilom: »Pričujoča pesem je bila namenjena za 'Begunski koledar', ki pa iz neznanih vzrokov ni izšel.« Cankar je sodelovanje v polemičnem članku ZASTONJKARJI odklonil, češ da tudi umetnina kakor vsakršno drugo delo zasluži in terja pošteno plačilo, in obžaloval tovariše, ki sami ne spoštujejo svojega dela. O tem Cankarjevem stališču do nameravanega koledarja in podobnih akcij kritično govori Albrehtovo pismo Župančiču z dne 7. marca 1917. Ozadje Župančičeve pesmi je v tretji knjigi Zbranega dela z Albrehtovimi pismi obširno komentiral Dušan Pirjevec, medtem ko uredniki Cankarjevega Zbranega dela ozadja njegovega polemičnega sestavka niso pojasnili.

Prejšnji tematično sorodna, a v ljudskem tonu zapeta Župančičeva pesem BEGUNKA PRI ZIBELI je nastala le malo pozneje. Že 25. maja 1915, neposredno po italijanski vojni napovedi, so morali frančiškani na ukaz avstrijske vojaške posadke zapustiti Sveto goro nad Gorico; s seboj so vzeli tudi tamkajšnjo podobo Matere božje in j njo prispeli 1. junija v Ljubljano. Sveto goro so kmalu zajeli boji na soški fronti: 23. junija, na kresni večer, so italijanske granate porušile in zažgale samostan in cerkev. Nekaj dni po prihodu v Ljubljano so frančiškani podobo svetogorske Marije postavili na enega izmed oltarjev v cerkvi Marijinega oznanjenja. K svetogorski Mariji so hodili iskat tolažbe posebno goriški rojaki, ki so se, prav tako kot ona pregnani, zatekli v Ljubljano. Dne 17. junija 1917 je bila v Ljubljani ob dvestoletnici kronanja svetogorske Marije velika verska slovesnost, ki jo je vodil goriški nadškof dr. Fr. Sedej. V drugi polovici tistega leta je Župančiču, ki je tedaj že stanoval v Dalmatinovi ulici, nastala

pesem o duhovnem srečanju svetogorske Marije z Detetom in briške matere z otrokom, ki jih je oboje družila usoda begunstva; priobčil jo je v oktobrski številki »Ljubljanskega zvona« in kasneje uvrstil v zbirko »V zarje Vidove«. Prof. Breznik je svojim dijakom na šentviški gimnaziji pri študiju Župančičeve lirike omenjal ozadje te pesmi

Kaj pri Župančiču pomenijo »zarje Vidove«

Pisec prve monografije o Župančiču (1928) Arturo Cronia je, kakor mnogi slovenski razlagalci njegove lirike, razumel »zarje Vidove« v jugoslovansko nacionalnem smislu kot aluzijo na kosovsko bitko oziroma na Vidov dan 28. junija.

Avtorju druge monografije o pesniku (1931) Lucienu Tesnièreu se je takšna razlaga zdela preveč površna in enostavna, besedno zvezo »zarje Vidove« je sam razumel globlje in večpomensko. Da ne bi bil v dvomu, se je obrnil naravnost na Župančiča, ki mu je potrdil pravilnost njegove razlage.

V zapuščini se je ohranil v francoščini pisan osnutek pisma, ki ga je pesnik narekoval ženi Ani in ga je očitno namenil Tesnièreu. Župančič tu zavrača domnevo, da »zarje Vidove« v njegovi liriki pomenijo tedanji praznik 28. junij oziroma jugoslovansko državo. Nadalje pojasnjuje, da ta njegov simbol v resnici izraža »najvišji razmah ustvarjalnih sil«, prvotno pa da pomeni »del najdaljšega dneva v letu«. Vedeti da je tudi treba, da slovenska beseda »vid« pomeni francosko »la vue«.

Tesnière je v svoji monografiji posvetil našemu vprašanju celih deset strani (166—176). Najprej navaja vsa mesta v pesnikovem opusu, kjer nastopajo »zarje Vidove«: NAPISI ZA MESECE: JUNIJ—ROŽNIK (1914), pesem NAŠA BESEDA (1918) in naslov zbirke V ZARJE VIDOVE (1920), VERONIKA DESENIŠKA, I. dejanje, Sidina replika »Oj brate — deklice so rahel cvet« (1924). Ni pa tedaj še mogel zabeležiti kratkega dvo-stišja iz okupacije PO DOLGI, TRDI NOČI (Zbrano delo IV, 248).

Nato razpravlja o trojnem pomenu te pesnikove besedne zveze. Izhodiščni astronomsko kozmični pomen: v dnevih od sv. Vida (15. junija) prek poletnega solsticija (21. junija) do Janeza Krstnika oziroma kresa (24. junija) je sonce opoldne najvišje v zenitu in dnevi so najdaljši v letu, tako da večer brez izrazite noči prehaja v jutro. Iz tega naravnega pojava izvirajoča notranja, duhovna simbola: pesnik je došel na vrhunec svojih telesnih in ustvarjalnih moči (bilo mu je dobrih štirideset let, za seboj je imel strnjeno vrsto kvalitetnih del); njegov narod je dosegel višek v svojem dotedanjem kulturno političnem razvoju (a je bil v svojih pričakovanjih kmalu bridko razočaran).

V Beogradu objavljena pesem iz časa »Ostrnic«

V Župančiču je že od mladega živela močna jugoslovanska politična zavest, ki je med drugim izvirala iz dejstev, da je bil rojen v Beli krajini, kjer se na Kolpi stikata slovenski in hrvaški živelj in govorica, in da je njegov rod po materini strani (Maliči) po vsej priliki prihajal z juga. Odtod tudi njegovo pogosto sodelovanje pri raznih hrvaških in srbskih revijah in časnikih od gimnazijskih let dalje pa vse do konca življenja; omejimo se tu le na pesem JAZ SLIŠIM, VIDIM, ČUTIM, VEM..., ki je med nami Slovenci najbrž neznana in je zato tudi izpadla iz Zbranega dela III.

Župančič jo je v drugi polovici decembra 1933 poslal Isidori Sekulić za revijo »Srpski književni glasnik«. Pisateljica se je namreč pesniku v pismu z dne 23. decembra že zahvalila za prejete verze: »Srdačna Vam hvala na dobroti prema Glasniku, i na pažnji prema meni. Vrlo sam ponosito odnela trofej u redakciju... Pesma Vaša je, kao uvek, Vaš puls, tako neposredna, i živa, i dragocena, i bolna. Puls čovečji je najtužnija igračka!« Verzi so izšli v prvi, januarski številki omenjene revije leta 1934 na str. 20 in se glase:

JAZ SLIŠIM, VIDIM, ČUTIM, VEM...

*Jaz slišim ure: čas bijó;
zvonove daljne: dan zvoné;
vodé poslušam pod zemljó:
za svoje rojstvo se boré.*

*Jaz vidim solze, ki tekó
sirotam z bledih, velih lic,
iztegnjenih rok sto in sto
tam iz Trbovelj, Jesenic.*

*Jaz čutim v srcu tisoč ran,
vse strele izza naših mej —
In bazoviškega poglej! —
Jaz vem, kje je naš glavni stan,
in nočem stran, in nočem stran!*

Pesem je, kakor tudi večina iz nameravane zbirke MED OSTRNICAMI, ki je nastajala v tem času, zasnovana v jamskem ritmu. Vsaka izmed treh kitic ima svojo posebno tematiko, značilno za pesnika in čas, vsaka izmed njih izhaja iz drugega čutila oziroma čustva in zavesti.

Prva kitica razodeva pesnikovo navezanost na naravo, minevanje in porajanje v njej, deloma tudi za Župančiča značilno panteistično filozofijo; motiv pretakajočih se kraških vodá še posebej priča, da je tudi ta pesem nastala v Koči vasi na Notranjskem. Za to kitico je značilna tudi vzporednost v gradnji stavkov, celo vzporednost v ločilih.

Druga kitica podaja eno izmed značilnih komponent našega javnega življenja v tridesetih letih. v času vélike gospodarske krize: ponazarja obupno socialno revščino, jok siromašnih in bolehnih otrok, proseče roke ali pa že protestirajoče pesti proletarcev po naših delavskih središčih.

Tretja, za en stih daljša kitica nakazuje nacionalno politični položaj Slovencev v tistem času, opozarja na ogroženost naših rojakov za mejami, meri konkretno na fašistični zločin v Bazovici. V zadnjih dveh verzih je treba brati Župančičevo poudarjeno misel o jugoslovanski državni enotnosti in trdnosti, ki edina omogoča varnost tudi nam Slovencev, ter njegovo odklanjanje privržencev samoslovenstva, kakor ga je občutil v polemiki po objavi eseja ADAMIČ IN SLOVENSTVO (1932).

Celotna pesem je zanimiva tudi po svojem privzdignjeno in stopnjevano slovesnem slogu, ki se navzven kaže zlasti v enakih začetkih kitic in v ponavljanju v zadnjem verzu. Ta njen slog kakor prevladovanje socialne in nacionalne tematike in ideje jo postavlja bliže zbirki V ZARJE VIDOVE (1920) kakor sočasnim intimnim, osebnoizpovednim OSTRNICAM.

Tri priložnostne v dokončni obliki

Med zadnjo vojno, a tudi že prej je Župančič napisal veliko priložnostnih pesmi. K njemu so prihajali znani in neznani ljudje, z izvodi njegovih knjig ali s svojimi albumi, in ga prosili za spominske verze. Nekateri izmed le-teh so nujno splošni in poprečni, drugi razodevajo tehtnega misleca in spretnega oblikovalca; najboljše med njimi je pesnik nameraval izdati v posebni zbirki. Dosegljive priložnostne pesmi smo objavili v četrti knjigi Zbranega dela, prenekatero med njimi samo v zapisu iz faze nastajanja, ki se je ohranil v zapuščini. Tu naj navedemo tri kasneje odkrite priložnostne pesmi v njihovi dokončni obliki, v prepis so nam jih prinesli lastniki.

Srečku Venieru, ki je bil hkrati z njim v sanatoriju, je pesnik v izvod »Mladih potov« 26. decembra 1943 zabeležil tole dvostišje o medvojnem trpljenju in veri v svobodo:

*Skoz mrak in viharje
do zlate zarje!*

Dečku Lovrencu Lavriču je 9. aprila 1944 vpisal v prvo knjigo svojih »Del« naslednjo štirivrstičnico, polno otroške vedrine in razigranosti ter zaupanja v prihodnost, ki so jo pripravljali partizani v gozdovih:

*Zelena naša gora
in zelen naš je gozd:
še boš, jelenček, skalal,
ko spet boš zdrav in prost.*

Nečakinji nadporočnika Franja Malgaja, junaka iz bojev za Koroško po prvi vojni, pa je 4. septembra 1945 zasnoval naslednjo pesem, ki označuje veličino in pomen mladega življenja, darovanega za skupno stvar:

*Za naroda svobodo vnet
je v boju mlado glavo dal;
za njim ne bo ugasnil sled:
grob v glorijski mu bo sijal.*

Verzi za avlo ekonomske fakultete

Mlada ekonomska fakulteta v Ljubljani je sklenila pesnika zaprositi za verze v avli svoje stavbe v Gregorčičevi ulici, ki bi vsebovali idejo socialističnega gospodarstva. V imenu fakultete se je pri njem oglasil docent Cene Malovrh in pesnik si je pri njegovem obisku zabeležil: »Dekanat gospodarske fakultete. Iz te dobe zraslo. Napis do štiri vrstice in datum ustanovitve.«

V pismu iz Opatije z dne 16. novembra 1948, naslovljenem na dekana Danila Vojsko, Župančič sporoča, da je geslo za spominsko ploščo izoblikoval, obenem pa izraža bojazen, da ne bo ustrezalo svojemu namenu, češ da je njegova domišljija v tej smeri suha in pusta. Prosi ga, naj mu sporoči, kako so geslo sprejeli in ali je uporabno. Pismu, ki ga danes hranijo v centralnem arhivu univerze, je na lističu priložil tole dvostišje:

*Le to zares imaš,
kar svojega skupnosti daš.*

Dekan se je 23. novembra pesniku zahvalil, obenem pa je v svojem pismu zapisal nekoliko nasprotujoči si misli: »Geslo, ki ste nam ga poslali, nam je všeč, ugotovili pa smo, da Vam je bila po naši krivdi nezadostno raztolmačena naša želja.« Zaprotil ga je za ponoven obisk pri njem po njegovi vrnitvi v Ljubljano, da bi mu natančneje razložil željo fakultete.

Ali je do tega drugega obiska pri pesniku prišlo, ne vemo. Zdi se, da je zadevo skušal razplesti Evgen Lovšin, predavatelj fakultete in pesnikov sorodnik. Župančiča je znova zaprosil za verze, ki naj bi govorili »o smislu in namenu gospodarskega študija«. Drugič mu je pesnik izročil prevod pasusa iz Shakespearovega »Kralja Henrika V«. Gre za mesto iz 2. prizora I. dejanja, »ki meri na dobro načrtovanje«. Na listu je zabeležen tudi datum — 3. maj 1949, torej sodi prevod med pesnikove poslednje stvaritve. Poslovenjeno mesto se glasi (vse citiram po Lovšinovi knjigi »Rod in mladost O. Ž.«):

*Jaz sklepam to,
da mnogo je stvari, ki se v popolno
zlijó soglasje, šlo navzkrižno pot:
kot mnogo pšic, pognanih v razno smer,
zleti v en cilj:
kot mnogo cest se sreča v enem mestu,
kot mnogo sladkih rek se v slanem morju,
kot mnogo črt v središču sončne ure:
tako stotero opravkov, ko stekó,
se strne v en namen, da se obnese
vse brez pomot.*

Fakulteta ni bila zadovoljna ne z izvirnim dvostišjem ne s prevodom iz Shakespeara, na marmorno steno v avli je dala vklesati daljši citat iz politično gospodarskih spisov Borisa Kidriča, ki je spadal med glavne pobudnike za ustanovitev fakultete.

Joža Mahnič
Slovanska knjižnica v Ljubljani